

Олександра Троханяк

ВАЖКЕ СТАНОВИЩЕ ЗАХІДНИХ УКРАЇНЦІВ ПІД ПОЛЬСЬКОЮ ОКУПАЦІЄЮ У ДРУГІЙ ПОЛОВИНІ 1919–1920-х рр. (на прикладі Бережанщини)

Розкрито суттєві аспекти негативного ставлення польської влади до населення Західної України після польсько-української війни.

Ключові слова: *розстріли, арешти, знущання, в'язниці, побої, податки, безробіття.*

Однією з ключових проблем, що постають перед нинішнім суспільством, на наш погляд, є проблема дегуманізації. Аналогічна проблема виникала у різні періоди історичного розвитку людства. Особливо актуальною вона стала у ставленні поляків до українців у Західній Україні після польсько-української війни (22.11.1918 – 16.07.1919 рр.). Надмірна жорстокість польської влади до українців не знала меж.

Актуальність проблематики ґрунтується на тому, щоб показати факт нерівноправності українського і польського населення Галичини, яке після повалення Західно-Української Народної Республіки (ЗУНР) увійшло до складу новоутвореної Польської держави. Українство, по суті, опинилося під окупаційним режимом. Дослідження проблеми дало можливість глибше зрозуміти соціально-економічні та суспільно-політичні зміни, що відбулись у Західній Україні на початку 20-х рр. ХХ ст. на прикладі Бережанщини.

Важливість статті полягає в тому, щоб на підставі залучення різних фактів із широкої джерельної бази (архівних документів, епістолярію та мемуаристики) показати знущання польської влади, її негуманне ставлення до українського населення в період приєднання західноукраїнських земель після повалення ЗУНР.

Завдання дослідження ґрунтуються на аналізі різноманітних джерел для глибокого з'ясування актуальних питань соціально-економічного і суспільно-політичного життя Західної України на початку ХХ ст.

Основу джерельної бази статті становлять архівні матеріали Центрального державного архіву вищих органів влади та управління України, Центрального державного архіву громадських об'єднань, Центрального державного історичного архіву України у Львові, Державного архіву Львівської області та Державного архіву Тернопільської області. Деякі з них публікуються вперше.

Певні аспекти досліджуваної проблеми проаналізовано очевидцями тодішніх подій, тогочасними істориками та політиками, а також сучасними історичними працями. Зокрема, мемуари про негативне встановлення польської влади та про жорстоке ставлення до населення Бережанщини знаходимо у працях В. Бемка, Г. Бідули, І. Васьківа, В. Воха, Н. Григорієва, М. Перфецького. Також здійснювали аналіз історичних подій з погляду часу О. Доценко, М. Лозинський, С. Ткачівський.

Наукова новизна отриманих результатів зумовлена поставленими завданнями: на прикладі Бережанського повіту комплексно проаналізувати особливості новоутвореної польської держави, її ганебне ставлення до українського населення Галичини.

Доведено, що польське панування на західноукраїнських землях показало його справжнє нелюдське обличчя щодо українського населення краю. Поляки дуже жорстоко ставилися до українців після ліквідації ЗУНР, нестерпно пюндрували їх і нехтували всіма договірними актами щодо автономії краю. Здобувши перемогу в польсько-українській війні, поляки розпочали жорстокі репресії, арешти і заборони всього українського. Під переслідування потрапила й українська інтелігенція, священики, політичні та громадські діячі, сільські активісти. Таке ставлення і знущання поляків над українцями спричинило виступи бережанців проти жорстких заперечень усіх прав з боку поляків.

Окупація поляків супроводжувалась обшуками, ув'язненнями, розстрілами “неблагонадійних”. Під переслідування підпала українська інтелігенція, політичні та громадські діячі, сільські активісти. Аграрна реформа поляків мала дискримінаційний характер. Українські селяни втрачали значну частину своїх земель, які почали роздавати переселенцям з інших регіонів Польщі. Така ситуація призводила до посилення національно-визвольної боротьби українства.

Українсько-польська війна закінчилася поразкою ЗУНР, і західноукраїнські землі захопила новостворена польська держава. З моменту перемоги у війні почалися грабежі, а далі хвиля арештів українців охопила всю Західну Україну, насамперед українське духівництво.

Повернувшись у Галичину, польський уряд почав передачу влади у всіх сферах управління. Для цього було створено спеціальні комісії, а Львів мав стати центром діяльності Польської Ліквідаційної Комісії на чолі з головою президії Вінцентом Вітосом [1, арк. 4]. Польський уряд у 1920 р. розпорядився, щоб Львівське повітове управління взяло під особливу увагу осіб “русинської національності”, а також встановило за ними таємний нагляд [2, арк. 4]. У всі повіти було направлено такі самі розпорядження.

Польська окупація Тернопільщини розпочалася тим, що всі обшуки, арешти, реквізиції польська цивільна поліція проводила самовільно; жандармерія, офіцери військових частин та навіть прості вояки здійснювали “все на власну руку”. Так, у селі Лапшин Бережанського повіту польські вояки шукали “проводирів, грабуючи і при тому тяжко б’ючи селян”. Правою рукою повітового голови Т. Старуха був Дмитро Ріпецький на прізвисько “піп”, який мешкав у с. Лапшин. Щоб уникнути дальших знущань, селяни, на запитання, хто був проводирем, відповідали: “Та хто, та ж піп”. Поляки довго не розбирались, який піп: “піп так піп – давай попа!” “Польська жандармерія вхопила адміністратора парохії села Лапшин, о. Осипа Заторського”, “спершу його тяжко побили, опісля розгнудані військові бандити обливали священника кип’ятком, поки нещасний не загинув мученичою смертю” [3, с. 22] – вказує на такий факт В. Бемко.

Розстріли і знущання відбувалися у всіх селах Бережанщини. Очевидці подій, згадуючи, наголошують на різні моменти бідувань народу: шибалани за часів ЗУНР ще не встигли як слід відбудуватися, “коли вже влітку польські наступаючі війська не тільки захопили Шибалин, але ще й сконфіскували з майна, що вдалося. Народ, збідований воєнним лихоліттям, старався сяк-так вижити з родиною та поставити яку-небудь хатину” [4, с. 366]. У Лапшині “з приходом перших польських військових відділів почалися політичні переслідування, грабунки та насильства. Було замордовано свідомих і визначних наших людей у Нараєві і у Вербові. Невдовзі почалися масові арешти – одних ставили під польовий суд та присуджували людям довгі тяжкі кари, других відставляли до обозів інтернованих” [5, с. 279]. У с. Стриганці польські солдати “застрілили чотирьох селян та одного жида. 3-го червня 1919 р. польські вояки в Нараєві-місті посікли шаблями кількох міщан. Тоді ж у с. Вербів вояки убили Є. Семчишина. На донос кс. Костоловського, в Біщу польські жовніри замордували голову читальні, громадського комісара і діяча Бережанщини С. Манацького. У селі Жуків під пам’ятником Тараса Шевченка поляки вбили двох селян з цього ж села. У селі Поручин польські вояки “на доручення власнички місцевого фільварку, Ванди Білінської, запрягали у плуг восьмеро селян гейби коней, на глум і кпини – також і побої, а жінок запрягали до борони. Та сама жінка-садистка наказала жорстоко побити свого наймитка 16-річного Михайла Савкова, сина Онуфрія. Катував хлопчину польський жандарм Антоні Ковальчик. Пізніше знедоленого і тяжко побитого хлопця заарештували, а через кілька днів його тіло було знайдено на полі, за селом Дрищевом з полонаними руками і проколеними багнетом грудьми. Так знущався ворог над українським населенням – автохтонами цієї землі, ворог – наїзник і загарбник” [3, с. 219–221].

Розглянувши чимало матеріалів, було виявлено, що не тільки воїни чи жандармерія мучили і розстрілювали, цим займалися і духовні служителі. “В Коломиї польський священник (катехит) Ключ стріляв в українців і заохочував недолітків, щоб стріляли також” [6, с. 51]. Найгіршим було те, що під знущання часто потрапляли і звичайні цивільні особи, які взагалі не виявляли своїх політичних чи національних уподобань. Г. Наш, перелічуючи розстріляних без суду, вказує не тільки на в’їтів, полонених, цивільної інтелігенції чи священників, а й на звичайних селян, жінок і дітей: “Протягом років 1918–1919 польські війська та польські легіоністи без жадного суду розстріляли ... 2 в’їтів, 7 священників, 11 цивільних інтелігентів, 117 полонених у 38 місцях, 154 селян у 45 селах, 31 жінок, 21 дітей. Усього у 86 місцях 355 осіб мирного населення. Це тільки тих, що занотовано, а скільки їх не занотовано?” [6, с. 51]. Така страшна картина лякала і ще більше підбурювала українців проти польських завойовників.

У Галичині, зокрема на Бережанщині, чимало було заарештовано жінок-українок. Так, у м. Бережани дружину Т. Старуха забрали з малою дитиною до в’язниці, її сковану відвезли до Львова, де вона просиділа чотири місяці, залишивши вдома без опіки четверо малих дітей. Таких випадків було чимало. Щоб допомогти осиротілим дітям та в’язням, “знайшлося кільканадцять відважних жінок у Бережанах, вони вистарались у старости Мелінського дозволу для скликання наради українського жіноцтва в Бережанах, щоб заснувати «Комітет допомоги дітям і в’язням». На збори, що відбулися в залі «Надія», прийшло приблизно 60 жінок, але одночасно і військова жандармерія. Жандарми записали їхні прізвища і “погнали чвірками на команду міста. По кількогодинному переслуханні усіх жінок командант повідомив їх, що всі вони є «конфіновані» і мають щоденно зголошуватись на команді жандармерії аж до відкликання” [3, с. 221]. Багато з тих жінок стали жертвами неймовірних знущань над собою з боку польських жовнірів. Вони часто їх били, гвалтували, примушували до непосильної чи принизливої роботи.

Багатьох українців заарештували, посадили до в’язниць. Чимало в той час було заарештовано і селянських ідейних діячів. Постійні знущання польської влади над українським населенням доходили до крайності. У 1920 р. вночі польське військо оточило село Гиновичі,

що на Бережанщині, й арештувало 48 осіб лише за те, що були українцями. Жорстока поведінка тюремної адміністрації ставала щоразу нестерпнішою – катування в'язнів, моральні образи та препогане харчування. Арештантам закидали всякі вигадані злочини проти поляків [7, арк. 46–47]. Для села Шибалин, як і для всієї Бережанщини, настав час безправ'я, знущання, побоїв, конфіскацій, арештів та розстрілів. Так польські жовніри розстріляли в лісі Звіринці мешканця села Варчака Фафрима [8, арк. 2, 14–16, 22, 24, 26]. Наведено лише поодинокі приклади, а їх було достатньо у кожному селі, і, згідно зі списками, складеними польськими мешканцями повіту [9], було розстріляно та ув'язнено значну кількість людей, які нібито проводили русофільську агітацію.

Звичайно, що українці не змирилися з насильством та зловживаннями поляків. У донесенні до Слідчого Представництва уряду в Кракові від Галицького намісництва сказано, що Петлюра не провів відповідної агітаційної роботи серед українців Східної Малополющі щодо підтримки польської влади, і ті своєю чергою підтримують більшовиків; особливо у справі згадано про Бережанський, Коломийський, Бориславський та Радехівський повіти. “Тутешні українці не тільки не зупинили антипольську діяльність, але ще гірше і масово підсилили її, особливо з поверненням бувших жовнірів”, “додає їм сили відступ поляків” на радянсько-польському фронті [10, арк. 42]. Велику агітаційну діяльність для боротьби за демократичні права, зазначалося у донесеннях, проводять емігранти з Америки, вони також підтримують більшовиків. Такі дії спонукають українців до знущань над поляками і крадіжок у їхніх маєтках. Так, у Бережанському повіті “попалено дома, здійснено мордування поляків, викрадено споживчі артикули на продукти, що належали польським громадянам, в повіті діють банди українців. Тому в Коломиї (на 97 осіб) і в Бережанах (на 50 осіб.) утворено школи постових. У документі сказано, що найближчим часом буде створено Слідчі Установи в Коломиї та в Бережанах, оскільки тут склалася найгірша ситуація антипольської діяльності та більшовицької підтримки” [11, арк. 59–62]. Незадовго, виходячи з цієї ситуації, Бережанське староство звертається до Галицького намісництва з проханням надати фінансову допомогу польським громадянам, які потерпіли від пограбувань, підпалів, мордувань, а також просять військової допомоги для встановлення в повіті громадського порядку [12, арк. 33]. Тож протистояння між українцями і поляками загострювалися.

С. Ткачівський також згадує, що польські легіонери нещадно палили села й містечка, вирізували повсталі села, розстрілювали невинних людей, живцем спалювали полонених українських вояків (обливали газоліном і підпалювали). Загарбавши насильницьки Західну Україну, Польща добилася від великих європейських держав згоди на її окупацію, прикриваючись обіцянками дати автономію Східній Галичині й забезпечити українському народові права повного культурного розвитку. Коли польська держава стала повноправним господарем, вона колонізувала українські села своїми легіонерами, наділяючи їм землю західноукраїнських селян за те, що добре громили українських повстанців. Чимало громад залишилося без паші й лісу, багато селян не тільки не дістали землі, а й їх позбавили тих мізерних клапчиків власної землі, яку в них відібрали для легіонерів. Українців обкладали великими податками. Українські школи закривали. “Українці в Галичині, за Австрії, мали 2612 народніх шкіл, кількадесят українських гімназій і декілька українських кафедр у Львівському університеті, а тепер під Польщею мають лише 867 народніх шкіл, ніби українських, але в яких навчають майже виключно вчителі-поляки”, – пише С. Ткачівський [13, с. 8–9, 74–75] і підсумовує, що польська держава знищила не лише всі культурні осередки (школи, культурні установи, просвіти, спортивні товариства) українців, а й фізично нищить їх голодом, надмірними податками, колонізацією, тюремними тортурами, терором не лише дорослого населення, а й дітей. Польська держава робила все, щоб перетворити Західну Україну на Малополющу.

Окремі моменти суспільного життя, за повідомленнями Бережанського староства Галицькому намісництву, були відзначені спеціально організованими актами протидії українству. Це, наприклад, момент роздачі продуктів влітку 1919 р. Оголошувалося, що триває роздача продуктів, але “хлопам руським” роздаватимуть пізніше. У звіті [14] сказано, що пан Ярик належить до громадських організацій, знає людей і як виходить так маніпулює видачею продуктів, роздає тільки полякам, почав роздавати й русинам, та тільки тим, які вступили до польського війська, особливо отримують досхочу ті, які воювали на боці поляків. Постає запитання: “Чому саме такого змісту подано звіт?” Відповідь слідує сама по собі, що польський уряд поширив вказівку не видавати продуктів русинам. Тому українське населення нападало на склади і самостійно розподіляло продукти своїм сім'ям. Бережанське староство зверталося до Генерального штабу Галицького фронту дозволити та “уможливити взаємодію казначейських сторожів з військом” [15]. Не заборились і розпорядження Міністерства внутрішніх справ, військових влад та фінансових установ про обмеження грошових виплат особам української національності та українським установам [16]. Українці відповіли новими актами. Так, у Козлові було підпалено два будинки поляків, а 4 листопада 1919 р. перед обідом вибухнув порох у військовому бараку в Бережанах, наступного дня підірвано барак у Потуторах [17], часто виникали і дрібні підпали, про що також знаходимо в донесеннях Бережанського староства.

Враховуючи таке ставлення до українців, як справедливо сказано О. Віятиком, варто зазначити, що коли після війни Західну Україну було приєднано до Польщі народ з цим не змирився, а всіма можливими способами протидіяв окупантові: не сплачував податків,

не постачав міському ринкові продуктів рільництва, а що найголовніше – хлопці не йшли служити до польського війська. “Влада силою змушувала до покори: насакував на село каральний відділ, зганяли старшин і молодих чоловіків і погрожували, що будуть кожного десятого розстрілювати, якщо не придуть ті, що ховаються. На час їх постою в селі селяни мусіли їх годувати, хоч самі жили бідно, а також годували вівсом чи пшеницею коней” [18, с. 20–21].

Польський уряд направляв у Галичину польських воїнів Першої світової війни, які мали б користуватися серед українського населення особливим авторитетом, їм надавали найкращі землі й особливо ті, що належали графу Потоцькому [19, арк. 1-2], а бережанці часто залишалися взагалі без землі й не хотіли миритися з такою колонізацією краю, піднімалися на повстання. У повідомленні до Президії намісництва від Бережанського староства йшлося, що 10 грудня 1920 р. в Бережанському повіті почався бунт і ще продовжується (17. 12.), який “супроводжується підступною зрадою, порушеннями громадського порядку, бунтом, злісним пошкодженням телеграфу”, виступ проходить “із застосуванням зброї та вибухових матеріалів”. По всьому місту та приміських селах розвішано “плакати з оголошенням про непокору владі”. Декого з порушників спіймали і з ними розбирається окружний суд та прокуратура [20, арк. 93]. Та арешти не зупинили виступів бережанців, про що сказано в наступному повідомленні й наголошується, що після розвішаних 12. 12. 1920 р. оголошень “із закликком про непослух польській владі”, на бунт піднявся весь повіт [20, арк. 103]. Польська поліція ще довго боролася з повсталими, проводила масу арештів і, згідно з рішеннями польових судів, багатьох розстріляли або ув’язнили.

Найбільшим проявом свідомої польської лютості проти українців були табори полонених та інтернованих. Там зі звичайною холодністю винищували українців, причому систематично: голодом, холодом, невимовно важкими санітарними умовами та хворобами [21]. Забирали людей у табори без жодної провини, суду чи хоч би судового прослуховування [22]. Тримали до схочу або до смерті. В таборі Домбіо 1919 року щодня вмирало по 30–40 осіб, у Бересті й Пикуличах – по 50, в Стришківці – від 50 до 100 [6, с. 54–55].

Н. Григорієв, описуючи знущання поляків над українцями, зазначає, що польські воїни грабували урядове, громадське і приватне майно, реквізували що хотіли, вивозили цукор, спирт. Багатьох українських воїнів заслано до таборів, де їх винищували голодом, хворобами, паразитами. У Рівному “в касарнях є 300 з лишнім людей хворих і видужуючих”, люди помирали щоденно, “був час, коли вісімдесят трупів лежало в каплиці протягом цілого місяця”, “могили копають круглі і скидають в них трупи без рахунку і без запису. Одна з ям, повна трупів, числом 30–35 була не засипана впродовж півтора тижня. Засипка на деяких з могил не більше чверть аршина товщини. Великих могил є 4, по 35 приблизно трупів, менших по 3–6 трупів, почислити не можна, бо їх уже не зовсім видно, але приблизно є їх до 20”. У Луцьку 207 хворих, “хворі лежать на паперових, брудних матрацах з вошами, тісно один при другому. В деяких камерах такий сморід, що трудно витримати”. У Ланцуті “разом з великою недостаткою харчування на збірному пункті панує надзвичайна пошесть плямистого тифу. Щодня вмирає 8–9 осіб. Лікарської допомоги й ліків бракує. Двіста хворих на тиф лежать один біля другого на голих нарах, хворі покриті паразитами, які переходять з одного на другого. Був випадок, коли з цього бараку винесли мерця, у котрого очей не було видно від паразитів” [6, с. 52–69]. О. Доценко вказує, що “коло 6000 українських вояків зразково морилися поляками способом голоду, хворіб та поліцейського режиму в таборах” [23, с. 63]. Восени 1919 року у в’язниці в Бережані було заарештованих 250 громадян – українців Бережанщини, – і в тому ж часі Міжнародний Червоний Хрест повідомляв, що в Галичині, у польських таборах за дротами перебуває 70 тисяч інтернованих, а у в’язницях – 23 тисячі українців. Єдиним проти них закидом була служба Рідному Краєві” [3, с. 221]. Такі ж події відбувались і по інших повітах.

М. Когут пише, що після відступу УГА в 1919 р. настав у Галичині час страшних переслідувань, арештів, реквізицій – відвертого грабунку, узаконеного чужою, ворожою державою. У Нараєві на Бережанщині чотири місяці перебувала карна експедиція, хтось доніс поліції, що в нараївських лісах нібито переховуються Українські Січові Стрільці й місцеве населення має з ними зв’язок. “Знову обшуки й знову немилосердно б’ють селян”. Щодня викликали війта Ягоцького, допитували, а на третій день він “вже не з’явився на дальші муки – наклав на себе руки” [24, с. 311–312]. У селі Лапшин, починаючи від липня 1919 р., під час польської окупації, молодь села чимало натерпілася від поляків. Виходячи із засади і думаючи, що окупація явище тимчасове, молодь ховалася по лісах, збір примусово не забрали до польського війська. За те окупаційна влада послала в село військову карну експедицію, що жила на кошт села, провадила арешти, спійманих катувала.

Країни Антанти побоювалися поширення більшовизму на Захід, надали Польщі право приєднати Західну Україну до своїх територій, але на правах широкої автономії, та як пише М. Лозинський: “З сього правного стану випливають права й обов’язки Польщі в Галичині. Вона має право тільки до таких заряджень, які потрібні для удержання ладу в краю. Рівночасно має вона обов’язок шанувати окремішність краю”. Та Польща не збиралася виконувати будь-які обов’язки, і хоч Найвища Рада 8 грудня 1919 р. Східну Галичину визнала суто українською і “права суверенности задержала для держав Антанти”, та

Польща не звертала на це ніякої уваги і “адмініструвала цілу бувшу австрійську провінцію Галичину наче свою”. Водночас не тільки Західній Галичині, а й Східній дали назву “Малопольща”, називаючи властиву історичну українську Галичину “Східною Малопольщею”. І в стилі польської ідеології окупували всю Західну Україну, заборонивши всі українські організації, мову, а українців переведено в “положення рабів”, “всі національні права, які здобули собі були Українці в Галичині за Австрії, Польща знесла” [25, с. 31-33]. Всіх українських урядовців звільнено, для українців не існувало жодних демократичних свобод. Однак що більше поляки насаджували свої порядки, то більше українці протестували.

На один із таких протестів у селі Гиновичі на Бережанщині “в 1920 р. одної ночі польське військо оточило село, а над ранком один курінь увійшов в село і тоді було заарештовано 48 громадян. Тоді нашим було все заборонено, але полякам – все дозволено” [6, с. 307]. Про село Лапшин розповідає Г. Бідула, говорячи, що “польська солдатеска вдерлася до Лапшина і поводитися, як розюшені бестії. Схопили старого Івана Синишина, вели його вздовж селом і били нагаями, а потім застрелили Хаїма Піндика, Федька Тикайла і Миколу Ярему. Також вбили о. Заторського, який заступав неprisутнього о. Жулинського” [26, с. 465]. М. Лозинський підкреслює, що Польща “вважає весь український нарід в Галичині ворогом польської держави і як ворога винищує його. За юстифікаціями й інтернованнями пішли процеси й засуди”. Вони поширювали думку, що “кождий Українець, який брав участь в організації галицько-української держави і в її оборонній війні проти Польщі, тим самим допустився злочину проти польської держави. На сій основі ставить Польща перед суд українських політичних діячів, урядовців і жовнірів галицько-української держави” [25, с. 34]. Польська влада забороняла все українське, щоб довести до духовного й матеріального занепаду і до такого стану, в якому б проголошення та існування Української держави було б неможливим.

Політичний тиск щодо знищення державотворчої й національної боротьби водночас переходить до економічної колонізації. У 1919 р. внаслідок тривалих воєнних дій, безперервних погромів та пограбувань становище селян і робітників украї погіршувалося, посівна площа пшениці, жита, ячменю, вівса і картоплі у 1918–1919 рр. скоротилася порівняно з довоєнним часом на 46 %; урожайність основних зернових культур скоротилася на 37,5 %, а картоплі – на 54,5 % [27, с. 21–22]. Зменшення посівів сільськогосподарських культур і зниження їх урожайності посилювали зубожіння сільських трудівників і призвели до голоду в містах та селах. Незважаючи на велике аграрне перенаселення краю, з осені 1919 р. в Західну Україну почали прибувати польські колоністи, які прибирали до своїх рук кращі землі. З доповіді Х. Конана Раконському про стан у Галичині на серпень 1920 р. дізнаємося, що Галичина “є хліборобська, представляє сітку карликових селянських господарств – це 53,4 %, нема середняків, а переважно всі землі – це 46,6 % належать багатим землевласникам-полякам. Цей край не в силі прокормити себе, зерно сіють 1/4 землі, решта – картопля та інші коренеплоди. Галичина щорічно має 1 млн 200 тис. безробітних” [28, арк. 11].

Польща взялася за аграрну реформу, яка зводилася до того, що всі польські земельні закони з 10 липня 1919 р. і 15 липня 1920 р. віддають весь контроль за землею в руки держави. Держава має право націоналізувати велику земельну власність і створювати з неї селянські господарства. Право на одержання землі “мають тільки громадяни польської держави, першенство мають інваліди і жовніри польської армії”, а “український селянин в Галичині не може набути землі, бо він не є громадянином Польщі і, маючи національну свідомість, не хоче себе заявити громадянином Польщі” [27, с. 35–36]. Спираючись на такі трактування, а фактично видавши таємний указ про заборону надавати українцям понад 5 % орної землі, поляки позбавили українців права на отримання землі.

Перебуваючи в еміграції, Є. Петрушевич сподівався на країни Антанти і писав звернення з проханням захистити українське населення Галичини від свавілля польської окупаційної політики [29, арк. 82], такі самі повідомлення і звернення писав референт краю Р. Перфецький [30, арк. 21], від Президії УНР надсилались ноти протесту польського окупаційного режиму в Східній Галичині [31, арк. 1–3], про удержання поляками українських нафтових родовищ і нафтопереробних підприємств [32, арк. 1–5], про масове закриття українських шкіл [33, арк. 11, 23, 47], а також про скрутне матеріальне становище населення і високу смертність. Такий стан українців посилив селянський рух, що почав переростати у відкриті збройні виступи українського народу.

Тож після ліквідації ЗУНР владу в Західній Україні захопила Польща і розпочала нечувані здирства над українцями – проводили масові обшуки, арешти, ув'язнення, тортури, а також захоплення українських земель, підприємств, пограбування, спалення майна і домівок, забороняли українську мову і культуру, обмежували у виборчих правах та в обійманні службових посад, а ганебна земельна реформа 1919 р. принесла українцям безземелля, що посилювало українську національну боротьбу. Таке негуманне ставлення до українського народу з боку польської влади спричинило заворушення, виступи, страйки та іншу протидію українства.

Література

1. Центральний державний історичний архів України у Львові (ЦДІАУЛ). — Ф. 211. Polska komisja likwidacyjna w Krakowie. — Оп. 1. — Спр. 9. Президія. Матеріали про заходи групи польських представників – послів до австрійського парламенту, проведені в Кракові в напрямі відокремлення і визначення самостійності. 1918 р. — 23 арк. — Арк. 1–2.
2. Державний архів Львівської області (ДАЛО). — Ф. 108. Львівське повітове управління державної поліції. — Оп. 1. — Спр. 753. Розпорядження Львівського староства і повітового управління державної поліції до поліцейських участків м. Львів. — 1918 р. — 43 арк. — Арк. 4.
3. Бережанська земля. Історико-мемуарний збірник / упоряд. В. Бемко. — Видавець : Комітет "Видавництва Бережани". — Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1970. — 783 с. — С. 222.
4. Васків М. Село Шибалин / М. Васків // Бережанщина в спогадах емігрантів / упоряд. Н. Волинець. — Тернопіль : Книжково-журнальне видавництво "Тернопіль", 1993. — С. 365–368. — С. 366.
5. Манацький Є. Села Біще і Поручин на Бережанщині / Є. Манацький // Бережанщина в спогадах емігрантів / упоряд. Н. Волинець. — Тернопіль : Книжково-журнальне видавництво "Тернопіль", 1993. — С. 272–280. — С. 279.
6. Григоріів Н. Поляки на Україні. Польсько-українські відносини в історичній перспективі. — Скрантон, 1936. — 93 с. — С. 51.
7. Державний архів Тернопільської області (ДАТО). — Ф. 322. Канцелярія Тернопільського губернатора. Накази Тернопільського губернатора Російському імператору. Рапорти начальників повітів про заподіяні збитки під час проходження російських військ / Повідомлення начальнику жандармського управління Галиції від 28 лютого 1915. — 135 арк. — Арк. 46–47.
8. ДАТО. — Ф. 231. Тернопільське воеводське управління. — Оп. 1. — Спр. 9. Інформації повітових староств про агітації, проведені українськими націоналістами проти перепису населення на території воеводства / Циркуляри Бережанського повітового староства. — 1922 р. — 81 арк. — Арк. 2, 14–16, 22, 24, 26.
9. ЦДІАУЛ. — Ф. 146. Галицьке Намісництво. — Оп. 4. — Спр. 5895. Списки осіб, які мешкають на території Бережанського староства і звинувачуються в русофільській агітації. — 1920 р. — 23 арк.
10. ДАТО. — Ф. 274. Тернопільська воеводська команда державної поліції. — Оп. 1. — Спр. 39. Do powetowej Komandy Policji Galicji 18.07.1920. — 59 арк. — Арк. 42.
11. ЦДІАУЛ. — Ф. 146. Галицьке Намісництво. — Оп. 8. — Спр. 3835. Донесення і рапорти староств і поліцейських дільниць про випадки на території їх повітів і дільниць / Донесення до Слідчого Представництва уряду в Кракові. — 10. 06. 1920 р. — 87 арк. — Арк. 59–62.
12. ДАТО. — Ф. 274/2с. Тернопільська воеводська команда державної поліції. — Оп. 1. — Спр. 39. Do Powietowej (Brzeżanskiej) Komandy Policji. — 1919 р. — Арк. 77. — 122 арк. — Арк. 33.
13. Ткачівський С. З кривавої книги Західної України / С. Ткачівський. — Київ, 1928. — 261 с. — С. 8–9, 74–75.
14. ЦДІАУЛ. — Ф. 146. Галицьке Намісництво. — Оп. 8. — Спр. 3161. Справа про розслідування скарг про зловживання староства в Бережанах при продуктовому забезпеченні населення. — 16. 07. 1919 р. — 17 арк.
15. ЦДІАУЛ. — Ф. 146. Галицьке Намісництво. — Оп. 8. — Спр. 3835. Донесення і рапорти староств і поліцейських дільниць про випадки на території їх повітів та дільниць. — 28. 08. 1919 р. — 87 арк.
16. ЦДІАУЛ. — Ф. 146. Галицьке Намісництво. — Оп. 8. — Спр. 3033. Донесення і рапорти староств і поліцейських дільниць про випадки на території їх повітів та дільниць. Жовтень-березень 1919–1920. — 30 арк.
17. ЦДІАУЛ. — Ф. 146. Галицьке Намісництво. — Оп. 8. — Спр. 3031. Донесення староств про випадки пожарів у Східній Галичині / Донесення з Бережан про пожари з причини підпалів українцями. — 23–24. 09. 1919 р. — 54 арк.
18. Шагай І. Село Бишки. Історія і Боротьба за волю / І. Шагай. — Лондон — Бишки, Чикаго, 2000. — 138 с. — С. 20–21.
19. ЦДІАУЛ. — Ф. 146. Галицьке Намісництво. — Оп. 8а. — Спр. 140. Президії. Звіт Бережанського староства про політичне та економічне становище. — 4. 12. 1920 р. — 12 арк. — Арк. 1–2.
20. ЦДІАУЛ. — Ф. 146. Галицьке Намісництво. — Оп. 4. — Спр. 5264. Справа про організацію військово-польових судів на території Галичини / Повідомлення Президії Намісництва від 17. 12. 1920. — 117 арк. — Арк. 93.
21. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВОВУ України). — Ф. 3522. — Оп. 1. — Спр. 2. Хроніка табору. — 30 арк.
22. ЦДАВОВУ України. — Ф. 3522. Опис справ : "Табір полонених старшин Української Галицької Армії в Тухолі (Польща)" 1920–1922 рр. — Оп. 1. — Спр. 1. Статистичні дані про склад інтернованих в таборі та списки старшин. Жовтень 1920. 10 арк.
23. Доценко О. Літопис української революції. Матеріали й документи – до історії української революції / О. Доценко. — Т. 2. Кн. 5. — Київ; Львів, 1923–1924. — 362 с. — С. 63.
24. Когут М. Нараїв-місто (з мого нотатника) / М. Когут // Бережанщина в спогадах емігрантів / упоряд. Н. Волинець. — Тернопіль : Книжково-журнальне видавництво "Тернопіль". — 1993. — С. 311–314. — С. 311–312.
25. Лозинський М. За державну незалежність Галичини / М. Лозинський. — Відень, 1921. — 92 с. — С. 31–33.
26. Бидула Г. Лапшин / Г. Бидула // Бережанська земля. Історико-мемуарний збірник. Т. 2 / упоряд. Л. Бабій, В. Берднарський, Б. Мельник. — Торонто–Нью-Йорк–Лондон–Сідней–Бережани–Козова, 1998. — С. 463–469. — С. 465.
27. Васюта І. К. Селянський рух на Західній Україні в 1919–1939 рр. / І. К. Васюта. — Львів : Вид-во Львівського університету, 1971. — 222 с. — С. 21–22.
28. ЦДАГО. — Ф. 1. Центральний Комітет Комуністичної партії України. — Оп. 4. — Спр. 207. Матеріали про діяльність Комуністичної партії Галичини. Серпень. 1920. — 106 арк. — Арк. 11.
29. Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО). — Ф. 233. Представництво Компартії Сх. Галичини при Виконавчому комітеті Комуністичного Інтернаціоналу (ВККІ) — Представництво Компартії Західної України в Польській секції ВККІ, м. Москва (РРФСР). — Оп. 1. Спр. 69. Меморандуми, звернення, заяви Президента Української Національної Ради ЗУНР Є. Петрушевича. — Серпень 1919. — 154 арк. — Арк. 82.
30. ЦДАГО. — Ф. 233. Представництво Компартії Сх. Галичини при Виконавчому комітеті Комуністичного Інтернаціоналу (ВККІ) — Представництво Компартії Західної України в Польській секції ВККІ, м. Москва (РРФСР). — Оп. 1. — Спр. 71. Довідки, інформації, повідомлення про польську окупаційну політику в Сх. Галичині. — 1920. — 99 арк. — Арк. 21.
31. ЦДАГО. — Ф. 4440. Представництво ЗУНР в Празі. 1919–1923. — Оп. 1. — Спр. 6. Звернення Президіума Української Асоціації національних товариств Сх. Галичини. 6.11.1921. — 3 арк. — Арк. 1–3.
32. ЦДАГО. — Ф. 4440. Представництво ЗУНР в Празі. 1919–1923. — Оп. 1. — Спр. 5. Ноти Президії Української Національної Ради Східної Галичини до держав Антанти. — 5 арк. — Арк. 1–5.
33. ЦДАГО. — Ф. 4440. Представництво ЗУНР в Празі. 1919–1923. — Оп. 1. — Спр. 1. Ноти, повідомлення, доповіді, записки Президії Української Національної Ради Східної Галичини. Жовтень 1919. — 53 арк. — Арк. 11, 23, 47.

The article describes the essential aspects of the negative attitude of the Polish authorities to the people of Western Ukraine after the Polish-Ukrainian War.

Keywords : executions, arrests, harassment, imprisonment, beatings, taxes and unemployment.